

Identitate și alteritate

- cu referire la Nietzsche, Kant, Rousseau

Oamenii relaționează între ei în diverse moduri. În timp ce unii produc fapte bune și înfăptuiesc dreptatea, alții, neglijând oamenii din jurul lor, săvârșesc fapte ale căror consecințe constau în îngrădirea libertăților celuilalt sau, în cele mai crude situații, în chiar distrugerea celuilalt. În această situație, mulți dintre filosofi, căutând să găsească esența care se ascunde în spatele omului și a comportamentului acestuia, au reflectat asupra felului naturii umane (bună sau rea) și în funcție de viziunea fiecăruia, au încercat să descrie mecanismele care stau în spatele acțiunilor umane.

Dacă omul este bun de la natură și, în consecință, își reglează relațiile cu semenii identificându-se pe sine însuși la fel ca ceilalți (având o natură identică) atunci comportamentul său va fi unul deschis către celălalt, iar prosperitatea proprie nu va avea întâietate în dauna prosperității comune, a tuturor. Această idee o gândește și Jean-Jacques Rousseau atunci când crede că natura l-a creat pe om bun și numai societatea i-a pervertit comportamentul într-unul negativ. Ce îi determină totuși pe oameni să se comporte bine cu ceilalți o dată ce societatea i-a înrăit? Rousseau crede că omul este înzestrat cu un principiu de dreptate și virtute, numit conștiință, care distinge între bine și rău și care venind din sentimentul natural al dreptății îi determină pe aceștia să acționeze conform „luminii rațiunii”. Cele două principii pe care Rousseau le pune la baza comportamentului uman sunt date de instinctul de autoconservare, prin care fiecare își dorește propria bunăstare, și de suferința pe care omul o simte în fața durerii celuilalt, identificându-se cu acesta. La Immanuel Kant acest principiu al identificării cu celălalt ia forma imperativului categoric al rațiunii „acționează astfel încât maxima voinței tale să poată servi oricând în același timp ca principiu al unei legiferări universale”. Dacă în filosofia lui Kant întrebarea principală este „cum?”, atunci la întrebarea „*cum pot să devin fericit*” răspunsul unic constă în urmarea acestui imperativ din care reiese faptul că fiecare om trebuie tratat ca scop în sine și nu ca pe un mijloc. Dacă mă identific cu cel de lângă mine și dacă conștientizez faptul că și eu mă pot afla oricând în aceeași postură ca și el, atunci cel de asemeni mie va fi tratat de către mine exact așa cum mi-aș dori eu să fiu tratat în situația dată, deci nu ca mijloc pentru ceva, ci ca

scop în sine. Premisa pe care Kant o folosește aici este că dacă toți oamenii sunt dotați cu rațiune, atunci toți oamenii sunt egali.

Egalitatea dintre oameni este exact principiul pe care filosoful german, Friedrich Nietzsche îl va nega atunci când va împărți comportamentul uman în două tipuri: cel bazat pe o morală de stăpân și cel bazat pe o morală de sclav. Considerând că oamenii nu se nasc egali, Nietzsche consideră că aplicarea egalității în relațiile dintre oameni este o nedreptate. Cei puternici, cu morală de stăpân și dotați cu „voința de putere” sunt cei care trebuie să domine. Raportul eu-ceilalți bazat pe alteritate (spre deosebire de Rousseau unde era importantă identificarea cu celălalt) este caracterizat de dominanță, supraomul (propovăuit de către Nietzsche) îl va domina pe cel slab, iar în voința de dominare a acestuia rezidă însăși esența vieții. Nietzsche nu mai pune problema în termenii lui Rousseau care se întreba dacă oamenii sunt de la natură buni sau răi, ci afirmă că oamenii sunt puternici și slabi și de aceea dreptatea constă, cum spuneam, în dominanța asupra celui slab. *„Viața însăși, spune Nietzsche, este în esență sustragere, rănire, biruință asupra celui mai slab, oprinare, duritate, impunere cu forța a formelor proprii, asimilare sau, cel puțin și în cel mai blând caz, exploatare.”* Interpretată în diverse feluri filosofia lui Nietzsche a determinat apariția unor ideologii nocive precum ce a fascismului.

Dacă omul se naște bun sau rău și în conformitate cu acest factor își reglează propriul comportament, atunci înseamnă că pornim de la ideea că omul se naște om. Ori în filosofie dacă se caută esența naturii umane și dacă ne întrebăm: ce este omul? (iar dacă la această întrebare răspundem că el este mai mult decât o ființă bipedă care se naște), atunci cu siguranță că omul nu este om numai prin faptul că se naște așa, ci devine om prin procesul propriu al formării de sine. Omul devine om doar în relație de comunicare cu semenii, într-un mediu socio-cultural propice și favorabil dezvoltării personalității acestuia.